

УДК 343.98: 343.226

DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-178-184>

Одерій Олексій Володимирович,

доктор юридичних наук, професор

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6999-4387>

Герцик Ростіслав Валерійович,

кандидат юридичних наук

(Харківський апеляційний суд, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6445-7558>

МЕТОДИКА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена теоретичному дослідженню методики судового розгляду в кримінальних провадженнях і є логічним продовженням наукових пошуків авторів, що викладені у статті «Тактика судового розгляду в кримінальних провадженнях: теоретичний аспект» [1]. Дослідниками розглянуто тенезу судової методики як криміналістичної категорії. На підставі аналізу наукових позицій зроблено висновок, що методика судового розгляду – це система теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо організації та проведення ефективного здійснення розгляду судом окремих видів кримінальних проваджень.

Ключові слова: методика судового розгляду, тактика судового розгляду, судові дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та постановка проблеми. Криміналістична методика була і є предметом досліджень багатьох науковців. Загальні та окремі питання криміналістичної методики, а також організації судового розгляду досліджували у своїх роботах В.І. Алексейчук, Л.Є. Ароцкер, О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, І.В. Басиста, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, М.Й. Вільгушанський, В.К. Гавло, В.І. Галаган, Ю.П. Гармаєв, В.Г. Гончаренко, І.В. Гора, С.П. Гришина, Ю.М. Грошевий, Л.Я. Драпкін, В.А. Журавель, О.В. Капліна, В.Н. Карагодін, С.Л. Кисленко, Д.В. Кім, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, О.Ю. Корчагін, В.А. Колеснік, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.Є. Корноухов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, І.М. Лузгін, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, Г.А. Матусовський, Ю.М. Мирошниченко, В.Т. Нор, В.О. Образцов, О.В. Одерій, Т.А. Орлова, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорельський, В.О. Попелюшко, Б.Г. Розовський, О.С. Саїнчин, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, С.В. Слинько, С.М. Стахівський, Р.Л. Степанюк, В.М. Стратонов, О.Л. Стулін, Т.Б. Чеджемов, О.І. Чучукало, О.Ю. Татаров, Л.Д. Удалова, П.В. Цимбал, С.С. Чернявський, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, І.І. Шепітько, М.Є. Шумило, Б.В. Щур, М.П. Яблоков та ін. Наприклад, на підставі проведеного

аналізу Б.В. Щур констатує, що натеper наукові розроблення з криміналістичної методики здійснюються за кількома напрямками: 1) подальше формування методологічних засад криміналістичної методики – її загальних положень (концептуальних підходів, принципів, функцій, структури тощо); 2) створення окремих криміналістичних методик (стосовно категорій, видів, підвидів злочинів та ін.); 3) розроблення криміналістичних методик щодо різних видів діяльності: слідчої, судової (виділено нами – *авт.*), прокурорської, адвокатської; 4) пропонування окремих засобів криміналістичної методики – методичних рекомендацій, методів, приймів, технологій тощо [2, с. 208–209]. Втім і дотепер відсутній єдиний науковий підхід у формуванні окремих криміналістичних методик судового розгляду кримінальних проваджень та їх системи, нема єдиного розуміння стосовно структури таких методик, їх змісту тощо. Неузгодженість і невизначеність у цих питаннях перешкоджає розробці окремих криміналістичних методик, спрямованих на забезпечення судового розгляду кримінальних проваджень за окремими категоріями (видами) злочинів та ін. [3].

Активізація пошуків у галузі криміналістичної методики була помічена й Р.Л. Степанюком, який визначив проблемні питання, які й дотепер потребують дискусії

та свого вирішення, зокрема [4, с. 240]: а) класифікація окремих криміналістичних методик за призначенням; б) структура методики розслідування певного виду (групи) злочинів; в) формування й реалізація комплексних методик розслідування; г) питання етапізації процесу розслідування за чинним кримінальним процесуальним кодексом (надалі – КПК) України; ґ) необхідність включення до окремих методик розслідування особливостей тактики негласних слідчих (розшукових) дій; д) проблеми формування методик судового розгляду кримінальних проваджень. У контексті цього автор констатує, що немає необхідності створювати методики судового розгляду окремих категорій злочинів, оскільки їм не буде властива достатня специфіка; може йтися лише про деякі рекомендації для суду, засновані на досягненнях криміналістики, тобто доцільно говорити не про новий різновид окремих криміналістичних методик, а про криміналістичне забезпечення судового розгляду [4, с. 242], що, з нашої точки зору, спонукає до дискусії.

Метою статті є визначення поняття методики судового розгляду, її завдань, змісту та структури, а також співвідношення з такою криміналістичною категорією, як тактика судового розгляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для судового розгляду різних категорій кримінальних проваджень поряд з положеннями кримінального процесуального закону важливими і необхідними є знання особливостей організаційно-аналітичних та організаційно-підготовчих заходів досудового розгляду кримінальних проваджень, криміналістичні особливості дослідження доказів у певних видах злочинів. Методика судового розгляду повинна містити рекомендації про обставини, які підлягають встановленню у кримінальних провадженнях різних категорій, процесуальні засоби перевірки і встановлення цих обставин і послідовності їх використання, тактичні особливості провадження окремих судових дій, використання спеціальних знань у суді. Вона повинна враховувати особливості доказів у різних видах кримінальних проваджень і виробляти науково-практичні рекомендації з дослідження цих доказів у суді. Завдання дослідження судом кримінального провадження певної категорії здійснюється шляхом вивчення певних чинників, до яких можна віднести складності кримінального провадження, соціально-психологічної характеристики обвинуваченого і вибраної ним позиції та поведінки під час розслідування, видів і змісту доказів, методики їх отримання на слідстві і характеристики доказування. До того ж беруться до уваги: а) обставини отримання доказів під час досудового розслідування; б) їх джерела і носії; в) ступінь їх дослідженості; г) прогнозування поведінки обвинуваченого, потерпілого, свідків та інших учасників під час судового розгляду. У сукупності все перераховане і становить предмет криміналістичної методики судового розгляду. Зазначена система науково-практичних рекомендацій має поширюватися на загальні проблеми судового розгляду і на особливості розгляду окремих категорій кримінальних проваджень, зокрема про корисливо-насилені злочини. Так, на думку Ю.П. Гармаєва і А.О. Кирилової, окрема криміналістична методика судового розгляду у кримінальних провадженнях про вбивства визначається як сформований на основі більш загальної методики (розслідування всіх видів убивств) комплексу науково обґрунтованих рекомендацій, що належать до декількох видів цих особливо тяжких злочинів, виділених за кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримі-

налістично значущою підставою (вбивство у сварці чи бійці за відсутності хуліганських мотивів, із ревності, із помсти, заздрості, ворожості, ненависті, що виникли на ґрунті особистих відносин тощо), що відображає закономірності механізму цих злочинів, засобів і прийомів їх судового розгляду і запобігання [5, с. 10].

Головним завданням криміналістичної методики судового розгляду кримінальних проваджень, як частини наукового знання, слугує розробка науково обґрунтованих прийомів і методів дослідження обставин у суді в контексті реалізації його учасниками принципу змагальності. Кожен злочин, вид (група) злочинів мають свої особливості, індивідуальність, які закономірно зумовлюють особливості у методиці розслідування і судового розгляду проваджень про них [6, с. 303]. Проводячи судові дії за клопотанням сторін або власною ініціативою, суд повинен створити сторонам умови для реалізації їх тактичного арсеналу і водночас не допустити порушення принципу рівноправності і змагальності сторін. Щоб правильно організувати й успішно провести судовий розгляд, не допустивши при цьому обвинувального ухилу і необґрунтованого потурання доводам захисту, потрібен не просто професіоналізм, а найвища майстерність, яка не приходить сама по собі, а викристалізовується у суддів роками на основі підбору, розробки, застосування конкретних методичних рекомендацій, які прямо не вказані у КПК України. Невипадково ще засновник сучасної криміналістики Ганс Гросс писав, що кримінальне право не є наукою для себе, і найцінніші з положень, які їм встановлені, мають врешті-решт тільки одну мету – отримати практичне застосування. Але всі ці положення позбавлені будь-якого значення, якщо суддя не зможе застосувати ці абстрактності до реалій поточного життя: якщо він не розуміє або неправильно оцінює показання свідків, значення їхніх спостережень, якщо його вводять в оману прийоми зловмисників, якщо він не зуміє використати сліди злочину, і якщо він взагалі не знайомий з незліченними положеннями, сукупність яких становлять криміналістику [7, с. 8–9]. Окрім цього, методика судового розгляду кримінальних проваджень має й інший аспект, а саме як безпосередній процес розгляду кримінальних проваджень у суді першої інстанції, тобто специфічна діяльність уповноважених законом органів та осіб, що здійснюється на підставі застосування засобів криміналістичної техніки, прийомів криміналістичної тактики, системи методичних рекомендацій щодо судового розгляду кримінальних проваджень про окремі види (групи) суспільно небезпечних діянь [7, с. 304]. Саме в криміналістичній методиці можливі виділення і пізнання своєрідних закономірностей інформаційних структур, систем і процесів, розробка оптимальних варіантів правил і алгоритмів дій суду в різних ситуаціях судового розгляду кримінальних проваджень відповідно до завдань кримінального судочинства.

У зв'язку з вищенаведеним заслуговує на увагу думка І.І. Когутича, який визначив методику судового розгляду кримінальних проваджень як складову частину криміналістичної методики, що містить систему наукових положень і напрацьованих на їх основі і відповідно до вимог закону рекомендацій щодо раціональної організації та здійснення судового розгляду в окремих категоріях кримінальних проваджень професійними суб'єктами цієї діяльності (суддями, прокурором-державним обвинувачем і адвокатом-захисником). Тобто діяльність суду щодо організації і здійснення судового розгляду кримінальних проваджень, дослідження доказів

і проведення судових дій *саме і є реалізацією криміналістичної методики судового розгляду*, оскільки суд не є ні стороною обвинувачення, ні стороною захисту і не протиставляє себе їм, але з урахуванням їх протилежних інтересів і цілей у суворій відповідності до вимог процесуального закону повинен особливим чином *вибудувати* власні дії. Як сенс методики судового розгляду можна розглядати положення ч. 6 ст. 22 КПК України, де визначено, що суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків [8]. Алгоритми методики судового розгляду можуть бути різними, але оптимальність методики, що застосовується, об'єктивно визначається судовою ситуацією, доказами, які її характеризують (щодо способів вчинення діяння). Алгоритми рішення криміналістичних завдань за різними категоріями проваджень, зокрема про корисливо-насилені злочини, під час судового розгляду можуть варіюватися, доповнюватися, трансформуватися у специфічну методику судового розгляду і тактику сторін у конкретному провадженні [9, с. 68].

Що стосується структури та рівнів методики судового розгляду, то це питання не є предметом нашого дослідження, а тому обмежимося лише певними міркуваннями. Так, для систематизації змісту криміналістичного забезпечення судового розгляду необхідно виходити з того, що криміналістичні рекомендації для судової діяльності не можуть відриватися від базових частин криміналістики: загальної теорії, криміналістичної тактики, криміналістичної методики. Водночас актуальність дослідження проблем судового розгляду криміналістичними засобами і методами зумовлює необхідність зосередження загальнотеоретичних положень таких досліджень в одному місці. Тож, структура криміналістичної методики судового розгляду кримінальних проваджень, на нашу думку, складається з двох частин:

1) загальнотеоретичної, в якій розкриваються загальні положення методики судового розгляду, структура якої може включати такі елементи:

- криміналістичну характеристику злочинів;
- предмет судового розгляду у кримінальних провадженнях;
- характер судових ситуацій на різних етапах судового розгляду;
- систему судових дій та їх тактику;
- використання спеціальних знань під час судового розгляду;
- рекомендації щодо методики підготовки рішень у судовому розгляді;

2) окремої методики судового розгляду, в рекомендаціях якої (у тому числі й до наведених структурних елементів) враховані особливості того чи іншого злочину.

Зі свого боку є цікавою думка М.В. Авак'яна. Так, досліджуючи методику підтримання державного обвинувачення у справах про умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, він зазначає, що у наукових дослідженнях із такої тематики традиційно виділяють: загальну методику підтримання державного обвинувачення, яка містить у собі комплекси організаційних, стратегічних і тактичних дій прокурора; окремі методики підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини окремих видів і категорій. Загальна методика підтримання державного обвинувачення більшою мірою адресована молодим (початківцям) співробітникам органів прокуратури. Своєю чергою окремі методики націлені на більш досвідчених

співробітників, що бажають підвищити ефективність здійснюваного ними кримінального переслідування у суді у певній категорії справ, і (або) для яких підтримання державного обвинувачення у певній категорії справ у суді не є регулярно-виконуваною функцією [10, с. 128]. У рамках свого дослідження автор веде мову про формування нової категорії в криміналістиці – модульної методики розслідування і підтримання державного обвинувачення у справах про умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю. Категорія «модуль» виступає способом систематизації методичних компонентів кримінального переслідування на основі блочно-модульного уявлення про діяльність із розслідування злочинів, пов'язаних з умисним заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю, і діяльності з підтримання державного обвинувачення у цій категорії справ. Блочно-модульна побудова пропонованої методики функціонує на послідовному розгляді двох блокових одиниць (методики розслідування злочинів, пов'язаних з умисним заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю, і методики підтримання державного обвинувачення у суді), які, незважаючи на корінні відмінності за змістом і структурою, перебувають у тісному взаємозв'язку і доповнюють одна одну [10, с. 131–132]. Водночас, порівнюючи методику підтримання державного обвинувачення з тактикою судового розгляду, М.В. Авак'ян знаходить очевидним, що друге поняття значно вужче і є лише складовою частиною першого [10, с. 127]. Отже, криміналістичні тактика і методика на початковому етапі розвитку не мали чіткого розмежування предмета дослідження. Перші тактичні роботи охоплювали і питання організації розслідування окремих видів злочину, внаслідок чого тривалий час окремі методико-криміналістичні дослідження злочинів розглядалися стосовно криміналістичної тактики як загальне до окремого, де загальним виступала тактика, а окремим – методика розслідування злочинів [11, с. 5–47]. На думку І.О. Возгріна, подібна постановка питання в 50-х роках XX сторіччя була не тільки допустимою, але й необхідною. Тоді у радянській криміналістиці вже існувала досить розвинена система окремих криміналістичних методик, а наукові основи організації розслідування злочинів були розроблені слабо. Саме тому і виникла пропозиція про створення загальних положень розслідування злочинів у криміналістичній тактиці. В рамках останньої і розроблялися основи теорії висунення та перевірки слідчих версій, планування розслідування злочинів, взаємодії слідчих з оперативно-розшуковими апаратами і низка інших елементів організації розслідування злочинів [12, с. 8–9]. Проте загальною теорією організації розслідування злочинів криміналістична тактика не стала. Основну увагу у її подальшій розробці було звернуто не на створення комплексного наукового підходу до методики розслідування злочинів, а на дослідження окремих аспектів організації слідчої діяльності, системи слідчих дій і тактики їх проведення [13, с. 31–32].

Однією з причин такого процесу можна назвати виникнення в криміналістичній методиці її загальних положень, в яких поряд з криміналістичною тактикою також стали досліджуватися загальні закономірності організації розслідування злочинів [12, с. 93]. Разом із тим несправедливо стверджувати, що ніби проблема співвідношення криміналістичної тактики і криміналістичної методики не була предметом вивчення. У роботах, присвячених загальній теорії криміналістики, це питання було розглянуто окремими авторами. Так, О.О. Ейсмана, досліджуючи систему сучасної криміна-

лістики, писав, що є велике коло проблем, загальних як для тактики, так і для методики. До них він відносив теорії версій і планування, вчення про взаємодію слідчого з оперативними органами, про наукову організацію праці слідчого, про проблемні ситуації, про криміналістичні характеристики злочинів тощо. При цьому він підкреслював, що такі питання розробляються представниками як тактики, так і методики. Як висновок О.О. Ейсман зазначав, що криміналістичну тактику і криміналістичну методику розслідування злочинів повинні торкнутися істотні внутрішні перебудови [14, с. 55]. Звідси виникає закономірне запитання, які перспективи подальшого розвитку відносин криміналістичної тактики і криміналістичної методики, у тому числі й на стадії судового розгляду. А тому цілком зрозумілою є позиція тих науковців, які підкреслюють важливість положень криміналістичної тактики на сучасному етапі її розвитку, у тому числі й у сегменті організації судового розгляду та тактики судових дій.

Загалом, на підставі аналізу позицій, що були відображені у спеціальній літературі, можна констатувати, що серед багатьох можливих рішень питання про впорядкування зв'язків між тактикою і методикою домінували такі варіанти.

Перший варіант – це подальший розвиток криміналістичної тактики як загальних положень криміналістичної методики розслідування злочинів, тобто завершення раніше розпочатого шляху дослідження. В цьому випадку криміналістична тактика повинна включати у свій предмет вивчення всіх закономірностей організації і здійснення розкриття, розслідування, запобігання злочинів та їх судового розгляду, ставши в кінцевому підсумку загальною теорією організації та здійснення судового дослідження злочинів, або «загальною методикою» розслідування та судового розгляду злочину. Саме таку точку зору про залишення без зміни відносин криміналістичної тактики і криміналістичної методики розслідування злочинів висловили О.М. Васильєв і Н.П. Яблоков [15, с. 59]. Цю ж позицію поділяв С.А. Величкін [16, с. 95–96]. Проте в результаті такого розвитку, на думку І.О. Возгріна, в кінцевому підсумку з криміналістичної методики доведеться виключити всі загальнотеоретичні положення про закономірності організації і здійснення розкриття, розслідування та запобігання злочинам, залишивши в ній лише окремі методики розслідування злочинів [17, с. 13]. Проти подібного рішення заперечував і В.Г. Танасевич, який писав, що розробка загальнотеоретичних питань методики розслідування має велике значення не тільки сама по собі, але і для подальшого розвитку методики розслідування та судового розгляду окремих видів злочинів. Тому ніяк не можна погодитися зі спробою відірвати загальнотеоретичні питання від методики розслідування злочинів [14, с. 50].

Другий варіант – це внести необхідні зміни в подальший розвиток криміналістичної тактики і криміналістичної методики розслідування та судового розгляду злочинів. У вже згадуваній роботі О.О. Ейсмана пропонується об'єднати криміналістичну тактику і криміналістичну методику в загальне вчення про тактику і методику розкриття, попередження та судового розгляду злочинів – загальну теорію розслідування злочинів, що складається з двох особливих частин – вчення про тактику проведення окремих дій і вчення про розслідування окремих видів злочинів [14, с. 55]. Але в цьому випадку, як справедливо зауважує І.О. Возгрін, порушиться вся система криміналістики, і залишиться не

включеною в цю загальну теорію розкриття (розслідування) і попередження злочинів криміналістична техніка [17, с. 15].

Третій варіант також вносить зміни в криміналістичну тактику і криміналістичну методику розслідування та судового розгляду злочинів, але при цьому ґрунтується на історично сформованому розподілі науки криміналістики на чотири її основні розділи (загальна теорія криміналістики, криміналістична техніка, криміналістична тактика, криміналістична методика) і враховує наявні тенденції подальшого розвитку криміналістичного наукового знання. В основі запропонованого варіанту лежить положення про те, що характер зв'язків криміналістичної тактики і криміналістичної методики визначається фактичним змістом цих розділів криміналістики. У нинішньому стані криміналістична тактика включає у себе дві відносно самостійні групи питань. Перша – теоретичні основи цього розділу (поняття, система, завдання, методи тощо) разом з науковими основами слідчої та судової діяльності (вчення про слідчі та судові версії і планування розслідування та судового розгляду злочинів, про взаємодію слідчого з органами розслідування, про вивчення особи обвинуваченого тощо). Цю групу питань у своїх ранніх наукових роботах В.О. Коновалова об'єднує в Загальну частину криміналістичної тактики [18, с. 16]. Іншу групу питань, що пов'язана із дослідженням тактики підготовки і проведення окремих слідчих, судових дій, на відміну від першої, низка вчених називає Особливою частиною криміналістичної тактики [14, с. 63]. Слід визнати, що така позиція є найбільш раціональною. До речі, В.І. Алексейчук, досліджуючи місце криміналістичної методики судового розгляду в кримінальному провадженні у системі криміналістики, дійшла висновку, що більш природним виглядає в межах кожного з традиційних розділів криміналістики («Криміналістичної техніки», «Криміналістичної тактики», «Криміналістичної методики») виділяти як окремі частини «Судову техніку», «Тактику судового слідства», «Методику судового розгляду в кримінальному провадженні», а в межах цих частин викладати положення, що є загальними й корисними для всіх учасників судового розгляду (суддів, захисників, обвинувачів), а далі – окремі щодо кожного із цих суб'єктів [19, с. 165]. При цьому у її роботах знаходимо визначення (доволі розгорнуте) лише окремої криміналістичної методики судового розгляду в кримінальному провадженні, яку вона визначила як систему наукових положень та науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення діяльності сторін кримінального провадження та суду під час судового розгляду за певними видами (категоріями) злочинів, спрямованих на дослідження, перевірку й оцінку представлених доказів, з'ясування причин розбіжностей у наявній інформації, встановлення (доведення) винуватості (невинуватості) обвинуваченого і призначення справедливого й оптимального покарання винному [20, с. 176–177].

Цікаво зауважити, що послідовність судових дій під час судового розгляду можна розглядати як категорію методики судового розгляду. У такому випадку йдеться про типову послідовність судових дій, які є найбільш характерними та ефективними під час судового розгляду злочинів певної категорії. Водночас послідовність судових дій можна розглядати і як категорію тактико-криміналістичну, маючи на увазі таке впорядкування їх систем, яке найкращим чином забезпечує збирання, дослідження і використання доказів у конкретній судовій ситуації, яка

впливає не тільки на коло і послідовність здійснюваних у поточний момент судових дій, але й на їхні цілі. Метою судової дії або їх комплексу може бути і формування потрібної судової ситуації, яка перебуває в рамках тактики судового розгляду (а реалізується в методиці судового розгляду) оскільки: а) саме судова ситуація зумовлює насамперед тактику конкретних судових дій; б) її оцінка реалізується саме в тактичному рішенні, яке отримує своє зовнішнє вираження в плануванні судового розгляду; в) уявлення про компоненти судової ситуації, про фактори, що впливають на її формування, не пов'язані з видами або родами злочинів і мають загальне для всіх них значення, що характерно саме для тактичних категорій.

Рівень деталізації криміналістичних методик судового розгляду залежить насамперед від потреб практики. В.А. Журавель прямо наголошує, що криміналістична методика завжди буде зберігати певний рівень абстракції, оскільки неможливо «без залишку» типізувати всі можливі слідчі та судові ситуації і запропонувати формалізовані засоби їх вирішення [21, с. 21]. Можна, очевидно, припустити, що для судового розгляду він повинен бути менш детальним, ніж для досудового розслідування, оскільки у окремій криміналістичній методиці такого характеру пріоритетне місце посідають рекомендації щодо розкриття окремих видів кримінальних правопорушень. Більше того, під час судового розгляду, в якому беруть активну участь декілька суб'єктів доказування (а вони представляють різні, навіть протилежні процесуальні функції), важко заздалегідь визначити скільки-небудь тактично жорстку схему дослідження доказів.

Зміст поняття методики судового розгляду кримінальних проваджень є ширшим за тактику судового

розгляду, оскільки включає у себе сукупність не тільки тактичних, а насамперед організаційних заходів, які виконуються не тільки суб'єктами криміналістичної тактики (прокурором, захисником, суддею), а й всіма учасниками судового розгляду під час підготовки до участі в розгляді кримінального провадження судом і безпосередньо у разі здійснення цієї діяльності. У спрощеній формі це можна уявити як модель, де методика судового розгляду відповідає за те, що робити; а тактика судового розгляду – як робити.

Висновки. Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що: 1) *методика судового розгляду* – це система теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо організації та проведення ефективного здійснення розгляду судом окремих видів кримінальних проваджень; 2) зміст її поняття є ширшим за тактику судового розгляду; 3) головним завданням криміналістичної методики судового розгляду кримінальних проваджень, як частини наукового знання, є розробка науково обґрунтованих прийомів і методів дослідження обставин у суді в контексті реалізації його учасниками принципу змагальності; 4) структура криміналістичної методики судового розгляду кримінальних проваджень складається з двох частин: а) загальнотеоретичної, в якій розкриваються загальні положення методики судового розгляду; б) окремої методики судового розгляду, в рекомендаціях якої (у тому числі й до наведених структурних елементів) враховані особливості того чи іншого злочину; 5) послідовність судових дій під час судового розгляду можна розглядати і як категорію методики судового розгляду, і як категорію тактико-криміналістичну.

Список використаних джерел

1. Одерій О.В., Герцик Р.В. Тактика судового розгляду в кримінальних провадженнях: теоретичний аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 2 (79). С. 165–177. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/oderii.pdf>.
2. Щур Б.В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичної методики. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична»*. 2015. Вип. 1. С. 208–216.
3. Алексейчук В.І. Методико-криміналістичне забезпечення судового розгляду кримінальних справ: сучасний стан та перспективи розвитку. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_65.
4. Степанюк Р.Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.
5. Гармаев Ю.П., Кириллова А.А. Криминалистическая методика судебного разбирательства по уголовным делам об убийствах (ч. 1 ст. 105 УК РФ): теоретические основы и прикладные рекомендации : монография; практическое пособие. Москва : Юрлитинформ. 2015. 280 с.
6. Когутнич І. Окремі аспекти криміналістичної методики судового розгляду кримінальних справ. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2006. Вип. 43. С. 298–306.
7. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Репринтное издание 1908 года. / Науч. ред. В.В. Крылов. Москва : ЛексЭст. 2002. 1088 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20181110>.
9. Гавло В.К., Жегалов Е.А. Тактика и методика судебного следствия. *Известия Алтайского гос. ун-та*. 2004. № 2 (32). С. 64–71.
10. Авакьян М.В. Методика расследования и поддержания государственного обвинения по делам об умышленном причинении тяжкого вреда здоровью : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Калининград. 2017. 251 с.
11. Васильев А.Н. Следственная тактика и ее место в системе криминалистики. *Советская криминалистика на службе следствия* : сборник статей. Вып. 15. Москва. 1961. С. 5–47.
12. Возгрин И.А. Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. Ч. 2. Санкт-Петербург. 1993. С. 8–9.
13. Быховский И.Е. Развитие и совершенствование следственных действий. 50 лет советской прокуратуры и проблемам совершенствования предварительного следствия. Ленинград. 1972. С. 31–32.
14. Советская криминалистика. Теоретические проблемы. / Селиванов Н.А., Танасевич В.Г., Эйсман А.А., Якубович Н.А. Москва. 1978. 192 с.
15. Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. Москва : Изд-во Моск. ун-та. 1984. 143 с.

16. Величкин С.А. Вопросы теории следственной тактики. *Правоведение*. Ленинград. 1985. № 3. С. 93–96.
17. Возгрин И.А. Научные основы криминалистической методики расследования преступлений : курс лекций. Ч. 3. Санкт-Петербург. 1993. 80 с.
18. Коновалова В.Е. Теоретические проблемы следственной тактики (познавательная функция логики и психологии в следственной тактике) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харьков. 1966. 30 с.
19. Алексейчук В.І. Криміналістична методика судового розгляду в кримінальному провадженні (місце у системі криміналістики). *Право і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 162–166.
20. Алексейчук В.І. Окрема криміналістична методика судового розгляду у кримінальному провадженні: сутність та завдання. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 169–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_130_22.
21. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостіль. 2012. 304 с.

References

1. Oderiy, O.V., Hyertsyk, R.V. (2022). Taktyka sudovoho rozhlyadu v kryminal'nykh provadzhennyakh: teoretychnyy aspekt [Trial tactics in criminal proceedings: theoretical aspect]. *Pravovyy chasopys Donbasu – Law journal of Donbass*, 2 (79), 165–177. Retrieved from: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/oderii.pdf> [in Ukrainian].
2. Shchur, B.V. (2015). Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku kryminalistychnoyi metodyky [The current state and prospects for the development of forensic methods]. *Naukovyy visnyk L'viv's'koyi komertsyynoyi akademiyi. Seriya "Yurydychna" – Scientific Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series "Legal"*, 1, 208–216 [in Ukrainian].
3. Alyeksyeychuk, V.I. (2013). Metodyko-kryminalistychnye zabezpechennya sudovoho rozhlyadu kryminal'nykh sprav: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku [Methodological and forensic support for judicial review of criminal cases: current state and prospects for development]. *Teoriya i praktyka pravoznavstva – Theory and practice of jurisprudence*. 2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_65 [in Ukrainian].
4. Stepanyuk, R.L. (2016). Problemy rozvytku kryminalistychnoyi metodyky v umovakh reformuvannya kryminal'noyi yustyttsiyi Ukrainy [Problems of the development of forensic methods in the conditions of reforming the criminal justice system of Ukraine]. *Visnyk kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrainy – Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 1 (12), 236–245 [in Ukrainian].
5. Garmayev, Yu.P., Kirillova, A.A. (2015). *Kriminalisticheskaya metodika sudebnogo razbiratel'stva po ugolovnym delam ob ubiystvakh (ch. 1 st. 105 UK RF): teoreticheskiye osnovy i prikladnyye rekomendatsii* [Forensic methods of judicial investigation in criminal cases of murder (Part 1 of Article 105 of the Criminal Code of the Russian Federation): theoretical foundations and practical recommendations]: monografiya; prakticheskoye posobiye. Moskva: YurLitinform [in Russian].
6. Kohutych, I. (2006). Okremi aspekty kryminalistychnoyi metodyky sudovoho rozhlyadu kryminal'nykh sprav [Certain aspects of the forensic methodology of the trial of criminal cases]. *Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya "Yurydychna" – Bulletin of Lviv University. Law series*. 43, 298–306 [in Ukrainian].
7. Gross, G. (2002). *Rukovodstvo dlya sudebnykh sledovateley kak sistema kriminalistiki. Reprintnoye izdaniye 1908 goda* [A guide for forensic investigators as a system of criminalistics. Reprinted edition of 1908]. Moskva: LeksEst [in Russian].
8. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20181110> [in Ukrainian].
9. Gavlo, V.K., Zhegalov, Ye.A. (2004). Taktika i metodika sudebnogo sledstviya [Tactics and methods of judicial investigation]. *Izvestiya Altayskogo gos. un-ta. Proceedings of the Altai State University*. 2 (32), 64–71 [in Russian].
10. Avak'yan, M.V. (2017). Metodika rassledovaniya i podderzhaniya gosudarstvennogo obvineniya po delam ob umyshlennom prichinenii tyazhkogo vreda zdorov'yu [Methods of investigating and maintaining state prosecution in cases of intentional infliction of grievous bodily harm]. *Candidate's thesis*. Kaliningrad [in Russian].
11. Vasil'yev, A.N. (1961). Sledstvennaya taktika i yeye mesto v sisteme kriminalistiki [Investigative tactics and its place in the system of criminalistics]. *Sovetskaya kriminalistika na sluzhbe sledstviya: sbornik statey – Soviet criminalistics in the service of the investigation: a collection of articles*. 15, 5–47 [in Russian].
12. Vozgrin, I.A. [1993]. *Nauchnyye osnovy kriminalisticheskoy metodiki rassledovaniya prestupleniy* [Scientific foundations of forensic methods for investigating crimes]. Ch. 2. Sankt-Peterburg [in Russian].
13. Bykhovskiy, I.Ye. (1972). *Razvitiye i sovershenstvovaniye sledstvennykh deystviy. 50 let sovetskoy prokuratury i problemam sovershenstvovaniya predvaritel'nogo sledstviya* [Development and improvement of investigative actions. 50 years of the Soviet prosecutor's office and the problems of improving the preliminary investigation]. Leningrad [in Russian].
14. Selivanov, N.A., Tanasevich, V.G., Eysman, A.A., Yakubovich, N.A. (1978). *Sovetskaya kriminalistika. Teoreticheskiye problemy* [Soviet criminalistics. Theoretical problems]. Moskva [in Russian].
15. Vasil'yev, A.N., Yablokov, N.P. (1984). *Predmet, sistema i teoreticheskiye osnovy kriminalistiki* [Subject, system and theoretical foundations of criminalistics]. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta [in Russian].
16. Velichkin, S.A. (1985). Voprosy teorii sledstvennoy taktiki [Questions of the theory of investigative tactics]. *Pravovedeniye – Jurisprudence*. 3, 93–96. Leningrad.
17. Vozgrin, I.A. (1993). *Nauchnyye osnovy kriminalisticheskoy metodiki rassledovaniya prestupleniy* [Scientific foundations of forensic methods for investigating crimes. Lecture course]. Kurs lektiy. Ch. 3. Sankt-Peterburg [in Russian].
18. Konovalova, V.Ye. (1966). Teoreticheskiye problemy sledstvennoy taktiki (poznatel'naya funktsiya logiki i psikhologii v sledstvennoy taktike) [Theoretical problems of investigative tactics (cognitive function of logic and psychology in investigative tactics)]: *Extended abstract of candidate's thesis*. Khar'kov [in Ukrainian].
19. Alyeksyeychuk, V.I. (2016). Kryminalistychna metodyka sudovoho rozhlyadu v kryminal'nomu provadzhenni (mistse v systemi kryminalistyky) [Forensic method of trial in criminal proceedings (place in the system of criminology)]. *Pravo i suspil'stvo – Law and society*. 6, 162–166 [in Ukrainian].

20. Alyeksyeychuk, V.I. (2015). Okrema kryminalistychna metodyka sudovoho rozhlyadu u kryminal'nomu provadzhenni: sutnist' ta zavdannya [A separate forensic method of trial in criminal proceedings: essence and tasks]. *Problemy zakonnosti – Problems of legality*. 130, 169–179. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_130_22 [in Ukrainian].

21. Zhuravel' V.A. (2012). *Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovі kontseptsii: monohrafiya*. Kharkiv: Apostil' [in Ukrainian].

Oderiy Oleksiy,

Doctor of Law, Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6999-4387>

Hertsyk Rostyslav,

PhD in Law

(Kharkiv Court of Appeal, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6445-7558>

METHODOLOGY OF JUDICIAL PROCEEDINGS OF CRIMINAL PROCEEDINGS (THEORETICAL ASPECT)

The article is devoted to the theoretical study of the methodology of judicial proceedings in criminal proceedings and is a logical continuation of the scientific research of the authors, which is outlined in the article “Tactics of judicial proceedings in criminal proceedings: theoretical aspect” [1]. The researchers considered the genesis of the judicial methodology as a forensic category. On the basis of the analysis of scientific positions, it was concluded that the method of judicial review is a system of theoretical provisions and practical recommendations regarding the organization and effective implementation of the review of certain types of criminal proceedings by the court. It is proved that the content of its concept is broader than the tactics of the trial. The main task of the forensic method of judicial review of criminal proceedings, as a part of scientific knowledge, is the development of scientifically based techniques and methods of investigating circumstances in the court in the context of the implementation of the principle of competition by its participants. The structure of the forensic methodology of the judicial review of criminal proceedings consists of two parts: a) general theoretical, in which the general provisions of the judicial review methodology are revealed; b) a separate method of judicial proceedings, the recommendations of which (including the above-mentioned structural elements) take into account the peculiarities of this or that crime. The sequence of judicial actions during a trial can be considered both as a category of trial methodology and as a tactical-forensic category. The goal of a judicial action or a complex of them may be the formation of the desired judicial situation, which is within the framework of the tactics of a judicial proceeding (and is implemented in the methodology of a judicial proceeding) because: a) it is the judicial situation that determines, first of all, the tactics of specific judicial actions; b) its evaluation is realized precisely in the tactical decision, which receives its external expression in the planning of the trial; c) an idea about the components of the judicial situation, about the factors that influence its formation, which are not related to the types or types of crimes and have a common meaning for all of them, which is characteristic of tactical categories.

Key words: method of trial, trial tactics, court actions.

Надіслано до редколегії 15.11.2022